

Vaskötés

Emlékezés a száz éves Vas Istvánra

Lám csak, igaznak bizonyult, amit legutóbb Faludy Györgyre emlékezve írtunk! Aki tőle eltérően nem kilencvenhat évesen hal meg, annak életművét születése századik évfordulóján többnyire már belepi az utókor pora.

Vas István mindössze két nappal később született Faludynál, noha ő is tisztességes kort, nyolcvanegy évet élt meg – s bár a magyar irodalom kiemelkedő jelentőségű alkotója volt – most mégis szinte alig jutott számára közfigyelem. Életpályája sok tekintetben mutat rokon vonást Faludyéval. Maga is budapesti zsidó családban született, ősei több nemzedék óta rabbik voltak, de összeköti őket Villon is. Igaz, ebben el is térnek, mert míg a Faludy-átköltések 1937-ben nagy vihart, az ő fordításkötete 1940-ben osztatlan elismerést aratott. Egy időben tanultak Bécsben. 1949-1953 között mindketten hallgatásra ítéltettek, de Vas legalább szabadlábban lehetett néma, s fordításaiból élt. Mindketten Kossuth-díjasok (Vas 1962-ben és 1981-ben kapta meg a legnagyobb magyar művészeti elismerést). A nagyobb párhuzamok azonban ezzel véget is érnek.

Vas István az avantgárd felől érkezett a magyar irodalomba, egy ideig *Kassák* köréhez tartozott, majd a Nyugat harmadik nemzedékének jelentős költője lett. A Dokumentumban, a Munkában megjelent írásai után első verseskötete, az *„Őszi rombolás”*. 1932-ben jelent meg s szokatlanul nagy kritikusi érdeklődést, erősen eltérő bírálatokat váltott ki. A Nyugat ezután nyílt meg a számára.

Érdemes lenne egyszer számba venni, hogy költészetünk legjobbjai a földrengésjelző műszerekhez hasonlóan mindig mennyivel előbb jelezték az induló (társadalmi) hegyomlásokat. *Radnóti* „*Járkálj csak, halálraitélt!*” kötete, de Vas István 1935-ben megjelent *„Levél a szabadságról”* és az 1938-ban kiadott *„Menekülő múzsa”* című verseskötete is előrevetítette a fenyegető veszélyeket. A zsidótörvények őt is utolérték, többször is munkaszolgálatba hívták. A megalázó bánásmód elől öngyilkossági kísérletei is hiábavalónak bizonyultak. Magyarország német megszállása után már a megsemmisítő-tábor fenyegette, de barátai áldozatosan és sikerrel bujtatták. Az *„Elveszett otthonok”* (1942-1943) című önéletrajza és a Budapest ostromáról írt versei, hű képét adják az átélten retteteknek.

1947-ben a *„Kettős örvény”* kötetében megjelent költeményeknek igen jelentős szerepük volt abban, hogy a következő évben neki ítélték az egyik Baumgarten-díjat. 1951-ben a József Attila-díjat is megkapta, pedig akkor már csak a műfordítások révén volt jelen. A többszörös szembehelyezkedés

„bűnébe” sodródva, időnként nyilvánosan is ellenállt a hivatalos kommunista irodalompolitika „útmutatásainak”, sőt egész eredeti módon saját maga kezdeményezte, hogy kizárják „a Pártból”.

Megteremtették a lehetőségét, hogy külföldön maradjon, ösztöndíjat szavaztak meg számára egy hosszabb olaszországi tartózkodásra, ám ő – *Fehér Klára* szavait idézve – kalandvágyból hazajött Rákosi Magyarországaiba. 1948-ban még megjelenhetett az úti élményeit rögzítő versgyűjtemény, a *„Római pillanat”*, de utána már – miként a 40-es években is – csak idegen költők hangján szólhatott. Mindmáig az egyik legtermékenyebb magyar műfordítónak tekinthető. A már említett Villonon túl, *Apollinaire*, angol barokk költők, *Steinbeck*, *Huxley*, *Maugham*, *Shakespeare*, *Racine*, *Schiller*, *Molière*, *Charles* és *Mary Lamb*, *Thackeray*, *Brecht*, *Goethe*, *Defoe*, *Feuchtwanger*, *O’Neill*, *T. S. Eliot*, *Kavafisz*, *Shaw* és felsorolni is képtelenség, hogy még ki mindenki jutott el általa a magyar olvasók szívéhez. A *„Hét tenger éneke”* (1955) című fordításválogatás páratlanul gazdagon idézi a korokat, országokat, szerzőket és stílusokat – műfordítói munkásságát.

Második József Attila-díja 1956-ban nyilvános bocsánatkérés volt az irodalmi mellőzöttségtől. (A harmadik, 1961-es pedig a hirtelen napvilágra jött – korábban fiókban őrzött – fordításaiban, verseiben és esszéiben megmutatkozó teljesítmény elismerésén túl, valamiféle köszönet is a politikától való következetes távolmaradásért.)

A hatvanas-hetvenes években már nagyon népszerű, a tévéképernyőn is fele-feltűnő irodalmár volt, aki ekként nemcsak költői divatot teremtett. Amikor nyakkendőt vett magára, az utolsó bebújtatást következésként elhagyta, így nem képződött látható csomó az inggallérjánál. Ez volt az egykor népszerű, mára elfeledett, Vaskötésként emlegetett forma.

Önéletrajzi regényei (*Nehéz szerelem*, 1957; 1964.; *A félbeszakadt nyomozás*, 1967; *Miért vijjog a saskeselyű?* 1981; *Azután* 1991), esszékötetei (*Évek és művek*, 1958; *Megközelítések* 1969.; *Az ismeretlen Isten*, 1974.; *Vonzások és választások*, 1978; *Igen is, nem is*, 1981.) valamint kilenc verseskötete jelent még meg. Mindegyikből rendíthetetlen humanizmus sugárzott. Aki olvasója volt pontos választ tud adni 1970-ben kiadott összegyűjtött versei címkérdésére: „*Mit akar ez az egy ember?*”

Érdeemes újraolvasni valamennyit, mert féltő, hogy több tekintetben is újra időszerűek. E sorok írójában például a legutóbbi évek eseményeit megélve többször is felködlött az „*Egy szerelem három éjszakája*” című első magyar musical Vas István által írt dalbetétjei egyikének néhány sora. „*Nem, nem, nem ér a nevem, ha a hadsorokon humanizmusom nem törhet át velem. Nem, nem, ez nem az én ügyem, ha annak rendje és módja szerint nem tesznek túl igaz érveink az ő érveiken...*” És őszintén tart attól, hogy képtelen lesz megcáfolni egy másik sorát, amely így szól: „*Hiába itt Cicero, Diderot, akármi bölcsét sütsz ki, / csak a szűrni, vágni, ütni marad ultima ratio.*”

A humanizmus kései, de nagyszerű apostola volt. Méltatlanság megfelekedezni róla.

Hegedűs Sándor

Vas István

Csak azért

(Egy régi napló töredéke)

Csak azért, mert az a bizonyos villanyáram
Köztünk és köröttünk és bennünk is kiegészített
Minden biztosítékot, és kilógtak a falból
A megszesenedett drótok, és helyrehozhatatlanul
Megszakadt, elmaradt, nem is tér vissza, mert
Nem tudtunk és nem is tanultunk meg vele bánni – csak azért?
Csak azért, mert se vér, se név nem jogosít fel
Kettőnket semmi néven nevezhető kapcsolatra,
Holott anyámhoz, apámhoz, hugomhoz, az összes
Vérrokonomhoz mikor volt feleannyi
Közöm is? Csak azért, mert azután már nem a testét?
Mert már csak megváltott? Mert nem voltam képes abból,
Amit adott megőrizni még a szépségét sem,
Csak az életemet meg az ép eszemet – Csak azért?
Csak azért nincs jogunk tudni, sőt, hallani sem egymásról?
Úgy, hogyha szóba kerül, csak annyit mondhatok:
„Igaz is, mi van vele? Hogy van? Te látod őt néha?”
És ha meghalok, egy szót sem válthatunk előtte,
És ha ő hal meg majd, én csak elvegyülve hátul,
Mintha véletlenül, megyek a koporsója után.
És életemnek az a része elsüllyedt, akárcsak
Az a breton székesegyház, és hiába
Szólal meg odalent a harangja naponta:
Csak nagyritkán ha fölhallom a tenger alól.